

УДК 658.15:005.934

*М. П. Денисенко,
д. е. н., професор кафедри економіки та сфери обслуговування,
Київський національний університет технологій та дизайну
ORCID ID: 0000-0001-8767-9762*

*П. Т. Колісниченко,
к. е. н., викладач кафедри маркетингу, менеджменту та управління бізнесом,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
ORCID ID: 0000-0001-6730-1236*

*Н. М. Гомон,
магістр, молодший науковий співробітник кафедри української та іноземних мов,
Національний університет фізичного виховання і спорту України
ORCID ID: 0000-0001-9359-073X*

DOI: 10.32702/2306-6814.2021.3.19

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МАЛОГО Й СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЙОГО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

*M. Denysenko,
Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Economics
and Services, Kyiv National University of Technologies and Design
P. Kolisnichenko,
PhD in Economics, Lecturer of the Department of Marketing, Management
and Business Administration, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
N. Homon,
Master's degree, Junior Researcher of the Department of Ukrainian and Foreign
Languages, Nation University of Ukraine on Physical Education and Sport*

THE CURRENT STATE AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF SMALL AND MEDIUM
ENTERPRISES IN THE CONTEXT OF ENSURING ITS ECONOMIC SECURITY

У статті розглянуто різні підходи щодо побудови концепції забезпечення економічної безпеки як стану захищеності на різних ієрархічних рівнях. Здійснено їх детальний розгляд з урахуванням бачень різних авторів та визначено, що спільною характеристикою зазначених підходів є трактування різними науковцями економічної безпеки як міри гармонізації економічних інтересів підприємств.

Досліджено негативні та позитивні тенденції у вітчизняному секторі малого та середнього підприємництва в сучасних умовах. Визначено, що ситуація, наявна у секторі вітчизняного малого та середнього підприємництва, свідчить про незбалансованість структурного розвитку суб'єктів господарювання малого та середнього бізнесу й нарощування загроз їх економічній безпеці.

Запропоновано адекватні в сучасних умовах заходи задля зменшення негативного впливу економічних наслідків пандемії на функціонування малого та середнього підприємництва, які передбачають практичні рекомендації щодо підвищення рівня їх економічної безпеки.

The article considers different approaches to building the concept of economic security as a state of security at different hierarchical levels. It is determined that those that cover a wide range of issues in the context of economic security of small and medium enterprises are protective and resource. They are considered in detail, taking into account the views of different authors and determined that the common characteristic of these approaches is the interpretation of various scholars of economic security as a measure of harmonization of economic interests of enterprises, taking into account the possibility of achieving protection of small and medium resources of different types and their efficient distribution.

Carrying out a study of negative and positive trends in the domestic sector of small and medium enterprises in modern conditions, which, among other things, are characterized by the spread of the pandemic caused by COVID-19 and contribute to the threat to such businesses. The negative trends include the following: unstable decrease in the number of small and medium-sized businesses; reducing the number of employed and hired workers in small and medium enterprises. The positive trends, which are proposed to be considered conditionally positive, include: increase in the volume of products produced and sold by small and medium enterprises; improving the financial results of small and medium-sized businesses; increase in investments in tangible and intangible assets of medium and small businesses. It is determined that the situation in the domestic small and medium business sector indicates an imbalance in the structural development of small and medium-sized businesses and increasing threats to their economic security.

Adequate measures are proposed in modern conditions to reduce the negative impact of the economic consequences of the pandemic on the functioning of small and medium enterprises, which include practical recommendations for improving their economic security, including: improving the investment climate by promoting investment, diversification of investment sources, strengthening state support for small and medium-sized businesses.

Ключові слова: підходи до забезпечення економічної безпеки, мале та середнє підприємництво, економічна безпека малого та середнього підприємництва, COVID-19.

Key words: approaches to economic security, small and medium business, economic security of small and medium business, COVID-19.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У сучасних умовах, які поряд з іншим, характеризуються нарощуванням кризових явищ у світі, спонукальним чинником для чого стало також поширення пандемії, викликані COVID-19, яка охопила усі країни світу та загострила різноманітний та багатофакторний характер кризових явищ в економіках держав світу та України, зокрема, й сприяла зниження рівня їх економічної безпеки загалом й малого та середнього підприємництва зокрема. У зв'язку з чим виникає об'єктивна необхідність сприяння активізації інвестиційного процесу й спрямування його на забезпечення та відтворення потенціалу малого та середнього підприємництва для практичного забезпечення економічної безпеки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У працях як вітчизняних, так і іноземних науковців досить широко розглянуто окремі аспекти економічної безпеки суб'єктів господарювання: у зв'язку з державою та регіонами (Геєць В., Кизим М., Клебанова Т., Черняк О. [1]); Олейніков Є. [2]); у контексті визначення її сутності та механізму забезпечення й оцінювання (Бендіков М. [3], Варналій В. [4], Дацків Р. [5], Ковальов Д., Сухорукова Т. [6], Козаченко Г., Пономарьов В., Ляшенко О. [7], Ортинський В., Керницький І., Живко З. [8], Покропивний С. [9], Шликов В. [10]).

Проте, зважаючи на значний науковий доробок авторів за тематикою дослідження, слід зазначити, що

інвестиційна складова економічної безпеки розглядається авторами переважно на рівні держави, що зумовлює доцільність проведення глибоких теоретико-практичних досліджень на рівні малого та середнього підприємництва, враховуючи важливість інвестицій в умовах посилення загроз, спричинених невизначеністю, що об'єктивно існують у підприємницькому середовищі та зростанням впливу чинників, які впливають стан розвитку суб'єктів господарювання й проєкціуються як на мезо-, так і на макрорівень через економічні процеси, а відтак призводять до загострення протиріч у відносинах між господарюючими суб'єктами, що знаходять прояв у формі загроз та ризиків економічній безпеці малого та середнього підприємництва.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження сучасного стану економічного розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва та розробленні практичних рекомендацій щодо підвищення рівня їх економічної безпеки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Загалом у науковій літературі наявні різні підходи щодо побудови концепції забезпечення економічної безпеки на різних ієрархічних рівнях від держави до суб'єктів господарювання як стану захищеності, серед яких переважають два: захисний та ресурсний. Водночас у контексті дослідження значними й такими, що охоплюють широке коло питань у сфері економічної

безпеки суб'єктів господарювання малого та середнього підприємництва слід віднести такі:

1. Захисний підхід:

— захищеність науково-технічного, технологічного, виробничого і кадрового потенціалу підприємства від прямих (активних) або непрямих (пасивних) економічних загроз, наприклад, пов'язаних з неефективною науково-промисловою політикою держави або формуванням несприятливого зовнішнього середовища, і здатність до його відтворення (Бендіков М. [2]);

— стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від реальних і потенційних джерел небезпеки чи економічних загроз (Шликов В. [10]);

— захищеність діяльності підприємства від негативних впливів зовнішнього середовища, а також здатність швидко усунути різноманітні загрози чи пристосуватися до існуючих умов, що не позначаються негативно на його діяльності (Ковальов Д., Сухорукова Т. [6]);

— стан захищеності його діяльності від зовнішніх і внутрішніх загроз, а також здатність адаптуватися до існуючих умов, які не впливають негативно на його діяльність (Плетникова І. [8]).

2. Ресурсний підхід:

— стан найбільш ефективного використання ресурсів для подолання загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства сьогодні і в майбутньому (Олейніков Є. [2]);

— забезпечення найбільш ефективного використання ресурсів суб'єкта господарювання для запобігання загрозам і створення умов для стабільного функціонування основних його елементів (Варналії З. [4]);

— економічна безпека підприємства — це такий стан корпоративних ресурсів (ресурсів капіталу, персоналу, інформації та технології) та підприємницьких можливостей, при якому гарантується найефективніше їх використання для забезпечення стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім та зовнішнім негативним впливам (загрозам) (Покропивний С. [9]);

— захищеність потенціалу підприємства (виробничого, організаційно-технічного, фінансово-економічного, соціального) від негативної дії зовнішніх і внутрішніх чинників, прямих або непрямих економічних загроз, а також здатність суб'єкта до відтворення (Ортинський В., Керницький І., Живко З. [8]).

На основі аналізування наведених визначень економічної безпеки суб'єктів господарювання різними авторами слід зазначити, що певною мірою їх об'єднують трактування її як міри гармонізації економічних інтересів підприємств (економічна безпека підприємства — це міра гармонізації в часі й просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів навколишнього середовища, які діють поза межами підприємства (Козаченко Г., Пономарьов В., Ляшенко О. [7]) та як стану економічного розвитку суб'єктів господарювання, що забезпечує їх гармонійний розвиток (економічна безпека є таким станом економічного розвитку суб'єктів господарювання (особи, держави, організації), який забезпечує йому гармонійний розвиток і ефективне використання шансів і усунення загроз оточуючого середовища (Дацків Р. [5])).

Таблиця 1. Кількість малих та середніх підприємств й темпи їх росту *

Кількість підприємств, одиниць	Підприємства, одиниць		Кількість підприємств, одиниць	Підприємства, одиниць	
	Малі	Середні		Малі	Середні
Кількість суб'єктів господарювання			Кількість суб'єктів господарювання на 10 тис. осіб наявного населення		
2010 рік					
378810	357241	20983	83	78	5
2011 рік					
375695	354283	20753	82	77	5
Темп росту, % у 2011 р. до 2010 р.					
99,18	99,17	98,90	98,80	98,72	100,0
2012 рік					
364935	344048	20189	80	76	4
Темп росту, % у 2012 р. до 2011 р.					
0,97	0,97	0,97	0,98	0,99	0,80
2013 рік					
393327	373809	18859	86	82	4
Темп росту, % у 2013 р. до 2012 р.					
107,78	108,65	93,41	107,50	107,89	100,0
2014 рік					
341001	324598	15906	80	76	4
Темп росту, % у 2014 р. до 2013 р.					
86,70	86,84	84,34	93,02	92,68	100,0
2015 рік					
343440	327814	15203	81	77	4
Темп росту, % у 2015 р. до 2014 р.					
100,72	100,99	95,58	101,25	101,32	100,0
2016 рік					
306369	291154	14832	72	68	4
Темп росту, % у 2016 р. до 2015 р.					
89,21	88,82	97,56	88,89	88,31	100,0
2017 рік					
338256	322920	14937	80	76	4
Темп росту, % у 2017 р. до 2016 р.					
110,41	110,91	100,71	111,11	111,76	100,0
2018 рік					
355877	339374	16057	84	80	4
Темп росту, % у 2018 р. до 2017 р.					
105,21	105,10	107,50	105,0	105,26	100,0
2019 рік					
380597	362328	17751	91	86	5
Темп росту, % у 2019 р. до 2018 р.					
106,95	106,76	110,55	108,33	107,50	125,0
Темп росту, % у 2019 р. до 2010 р.					
100,47	101,42	84,60	109,64	110,26	100,0

Примітка: * Без урахування результатів діяльності банків, бюджетних установ, а також за 2014—2019 роки без тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Джерело: сформовано за даними Державної служби статистики України [11] (темпи росту є авторською розробкою).

Водночас, зважаючи на вищевикладене, варто зазначити, що досягнення стану захищеності за рахунок гармонізаційного розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва можливе з урахуванням ефективного використання ресурсів різних видів та їх ефективного розподілу.

Проте слід зазначити, що досягнення стану захищеності суб'єктів малого та середнього підприємництва можливе за умови виявлення загроз та розроблення заходів щодо їх усунення в умовах ризику й невизначеності. Загалом доцільно відмітити, що нарощування негативних тенденцій у вітчизняному секторі малого та середнього підприємництва, які наряду з іншим, харак-

Таблиця 2. Кількість зайнятих та найманих працівників й темпи їх росту *

Кількість працівників, тис. осіб	Підприємства		Кількість працівників, тис. осіб	Підприємства	
	Малі	Середні		Малі	Середні
Зайняті працівники, тис. осіб					
2010 рік					
7958,2	2164,6	3393,3	7836,4	2043,7	3392,4
2011 рік					
7793,1	2091,5	3252,6	7712,4	2011,8	3251,6
Темп росту, % у 2011 р. до 2010 р.					
97,93	96,62	95,85	98,42	98,44	95,85
2012 рік					
7679,7	2051,3	3144,2	7577,6	1951,6	3141,9
Темп росту, % у 2012 р. до 2011 р.					
98,54	98,08	96,67	98,25	97,01	96,63
2013 рік					
7406,5	2010,7	3012,1	7285,6	1891,8	3010,1
Темп росту, % у 2013 р. до 2012 р.					
96,44	98,02	95,80	96,15	96,94	95,81
2014 рік					
6298,5	1686,9	2696,5	6193	1583	2694,9
Темп росту, % у 2014 р. до 2013 р.					
85,04	83,90	89,52	85,00	83,68	89,53
2015 рік					
5889,7	1576,4	2604,7	5778,1	1466,3	2603,2
Темп росту, % у 2015 р. до 2014 р.					
93,51	93,45	96,60	93,30	92,63	96,60
2016 рік					
5801,1	1591,7	2622,8	5713,9	1505,9	2621,4
Темп росту, % у 2016 р. до 2015 р.					
98,50	100,97	100,69	98,89	102,70	100,70
2017 рік					
5812,9	1658,9	2593,1	5714,6	1562,4	2591,3
Темп росту, % у 2017 р. до 2016 р.					
100,20	104,22	98,87	100,01	103,75	98,85
2018 рік					
5959,5	1641	2744,2	5870,6	1553,8	2742,5
Темп росту, % у 2018 р. до 2017 р.					
102,52	98,92	105,83	102,73	99,45	105,83
2019 рік					
6407,5	1746,6	3052,6	6241,9	1583,3	3050,3
Темп росту, % у 2019 р. до 2018 р.					
107,52	106,44	111,24	106,32	101,90	111,22
Темп росту, % у 2019 р. до 2010 р.					
80,51	80,69	89,96	79,65	77,47	89,92

Примітка: * Без урахування результатів діяльності банків, бюджетних установ, а також за 2014—2019 роки без тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Джерело: сформовано за даними Державної служби статистики України [11] (темпи росту є авторською розробкою).

теризуються поширенням пандемії, викликаной COVID-19, сприяють створенню загроз економічній безпеці суб'єктів такого бізнесу. До цих тенденцій слід віднести, зокрема, такі:

1. Нестабільне зменшення кількості суб'єктів господарювання малого та середнього підприємництва (табл. 1).

За даними таблиці 1 протягом 2010—2019 років спостерігається нестабільне зменшення кількості суб'єктів господарювання малого та середнього підприємництва як загалом, так і в розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення відповідно за роками в абсолютному виразі та з урахуванням темпів їх росту. Водночас, попри деяке збільшення кількості підприємств малого підприємництва у 2019 році порівняно з 2010 роком (1,42 %), їх кількість не досягла значення 2014 року, хоча й зага-

лом збільшилась частка малих підприємств у відсотках до загальної кількості підприємств з 94,3 % у 2010 році до 95,2 % у 2019 (94,3 % — 2011 рік; 94,3 % 2012 рік; 95,0 % — 2013 рік; 95,2 % — 2014 рік; 95,5 % — 2015 рік; 95,0 % — 2016 рік; 95,5 % — 2017 рік; 95,4 % — 2018 рік). Проте відбулось зменшення частки середніх підприємств у відсотках до загальної кількості підприємств з 5,5 % у 2010 році до 4,7 % у 2019 (5,5 % — 2011 рік; 5,5 % 2012 рік; 4,8 % — 2013 рік; 4,7 % — 2014 рік; 4,4 % — 2015 рік; 4,9 % — 2016 рік; 4,4 % — 2017 рік; 4,5 % — 2018 рік).

2. Зменшення кількості зайнятих та найманих працівників на малих та середніх підприємствах (табл. 2).

Дані таблиці 2 свідчать про те, що протягом 2010—2019 років відбувалось нестабільне зменшення кількості зайнятих та найманих працівників на підприємствах малого та середнього підприємництва за роками в абсолютному виразі та з урахуванням темпів їх росту. Водночас зменшилась частка:

— найманих працівників на середніх підприємствах у 2019 році у відсотках до загальної кількості працівників 2010 року та становила 89,9 % та 77,5 % на малих підприємствах відповідно;

— зайнятих працівників на середніх підприємствах у 2019 році у відсотках до загальної кількості працівників 2010 року та становила 90,0 % та 80,7 % на малих підприємствах відповідно.

Також слід зазначити, що, враховуючи суттєве зменшення кількості зайнятих та найманих працівників малого й середнього підприємництва у 2019 році порівняно з 2010 роком (зменшення становило: 19,31 % — на малих підприємствах, 10,04 % зайнятих працівників на середніх підприємствах відповідно; 22,53 % найманих працівників на малих підприємствах; 10,8 % — на середніх відповідно), протягом 2010—2019 років відбулось фактичне скорочення майже 5-ої частини працівників у 2019 році відносно 2010 року, попри збільшення частки зайнятих працівників (на малих підприємствах — з 27,20 % у 2010 році до 27,26 % у 2019 році, середніх — з 42,64 % у 2010 році до 47,64 % у 2019 році відповідно) та найманих (на середніх малих підприємствах з 26,08 % у 2010 році до 25,37 % у 2019 році, на середніх — з 4,29 % у 2010 році до 48,87 % у 2019 році відповідно).

Загалом доцільно відмітити, що наряду з негативними тенденціями у сфері малого та середнього підприємництва спостерігаються і позитивні явища, зокрема до позитивної тенденції слід віднести:

1. Збільшення обсягів виробленої та реалізованої продукції суб'єктами господарювання малого та середнього підприємництва (табл. 3).

За даними таблиці 3 протягом 2012—2019 років спостерігається збільшення обсягів виробленої та реалізованої продукції суб'єктами господарювання малого та середнього підприємництва як в цілому, так і у відсотках до загального обсягу за роками. Так, обсяги виробленої продукції малими підприємствами зросли у відсотках до загального обсягу виробленої продукції з 13,4 % у 2012 році до 20,8 % у 2019 році, середніми — з 37,5 % до 39,5 % відповідно; реалізованої продукції малими зросли — з 16,9 % у відсотках до загального обсягу реалізованої продукції у 2012 році до 19,1 у 2019 році,

середніми — з 41,5 % до 43,2 % відповідно.

2. Покращення фінансових результатів діяльності суб'єктів господарювання малого та середнього підприємництва (табл. 4).

За даними таблиці 4 протягом 2010—2019 років спостерігається суттєве збільшення чистого прибутку суб'єктів господарювання малого та середнього підприємництва та зростання частки підприємств, які одержали прибуток, у відсотках до загальної кількості підприємств, незважаючи на одержані ними значні обсяги значні збитку (малі підприємства збиток отримували протягом 2010—2017 років, і частка становила відповідно 57,0, 63,5 %, 63,0 %, 65,0 %, 65,7 %, 73,5 %, 72,8 % та 72,3 %; у 2013—2015 роках частка середніх підприємств, що одержали збиток становила відповідно 63,7 %, 61,4 % та 70,6 %). Водночас безсумнівно позитивним слід вважати перехід на висхідний темп зростання чистого прибутку малих підприємств з 2016 року та середніх — з 2018 року.

3. Збільшення обсягів інвестицій у матеріальні та нематеріальні активи суб'єктів середнього та малого підприємництва (табл. 5).

Дані таблиці 5 свідчать про збільшення обсягів інвестицій в цілому та темпів їх росту. Цьому певною мірою сприяло нарощування позитивних тенденцій, які, проте доцільно вважати умовно позитивними, адже протягом зазначеного періоду в Україні спостерігалась значна інфляція, що дещо нівелює позитивний ефект від збільшення обсягів виробленої та реалізованої продукції, і, як результат, збільшення обсягів чистого прибутку, що підтверджується також:

— переважанню темпів росту виробленої продукції на темпами росту реалізованої практично у всіх роках, а також у 2019 році відносно 2012 року (табл. 3);

— збільшенню чистого прибутку в 1,76 раза у 2019 році порівняно з 2016 роком загалом, у 1,8 раза у 2019 році порівняно з 2018 роком — малих підприємств та 1,64 рази — середніх підприємств відповідно (табл. 4);

— збільшенню обсягів капітальних інвестицій загалом у 2019 році відносно 2010 року: у малі підприємства в 3,98 раза, в середні — 3,97 відповідно, з них 3,98 раза — у малі підприємства у матеріальні активи, 4 рази — у середні підприємства відповідно; 3,98 раза — у малі підприємства в нематеріальні активи та 3 рази — у середні підприємства відповідно (табл. 5).

Заважаючи на зазначене слід відмітити, що така ситуація характерна була для сектору вітчизняного малого та середнього підприємництва

Таблиця 3. Обсяг виробленої та реалізованої продукції (товарів, послуг) малими та середніми підприємствами та темпи їх росту *

Усього, тис. грн	Підприємства, тис. грн		Усього, тис. грн	Підприємства, тис. грн	
	Малі	Середні		Малі	Середні
Обсяг виробленої продукції			Обсяг реалізованої продукції		
2012 рік					
2593346741	347167886	971932510	4203169573	672653402	1769430163
2013 рік					
2468790247	397257184	934833198	4050214971	670258503	1662565184
Темп росту, % у 2013 р. до 2012 р.					
95,20	114,43	96,18	96,36	99,64	93,96
2014 рік					
2723971154	460222013	1041001366	4170659906	705000481	1723151531
Темп росту, % у 2014 р. до 2013 р.					
110,34	115,85	111,36	102,97	105,18	103,64
2015 рік					
3215287871	516983329	1258421523	5159067140	937112826	2168764822
Темп росту, % у 2015 р. до 2014 р.					
118,04	112,33	120,89	123,70	132,92	125,86
2016 рік					
3884617585	690054854	1613257800	6237535214	1177385243	2668695707
Темп росту, % у 2016 р. до 2015 р.					
120,82	133,48	128,20	120,90	125,64	123,05
2017 рік					
4872748142	875963433	1957363410	7707935219	1482000737	3296417897
Темп росту, % у 2017 р. до 2016 р.					
125,44	126,94	121,33	123,57	125,87	123,52
2018 рік					
5626457318	1045156211	2226972601	9206049546	1766150444	3924059641
Темп росту, % у 2018 р. до 2017 р.					
115,47	119,32	113,77	119,44	119,17	119,04
2019 рік					
6301412175	1309324888	2489012120	9639730603	1839875890	4168439400
Темп росту, % у 2019 р. до 2018 р.					
112,00	125,28	111,77	104,71	104,17	106,23
Темп росту, % у 2019 р. до 2012 р.					
242,98	377,14	256,09	229,34	273,53	235,58

Примітка: * Дані наведено без урахування результатів діяльності банків та бюджетних установ, за 2014—2019 роки без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Джерело: сформовано за даними Державної служби статистики України [11] (темпи росту є авторською розробкою).

Таблиця 4. Чистий прибуток (збиток) малих та середніх підприємств *

Роки	Усього чистий прибуток (збиток), тис. грн	Малі підприємства		Середні підприємства	
		чистий прибуток (збиток), тис. грн	% підприємств, які одержали прибуток, у % до загальної кількості підприємств	чистий прибуток (збиток), тис. грн	% підприємств, які одержали прибуток, у % до загальної кількості підприємств
2010	13906130	-19661443	57,0	30742591	61,6
2011	67797899	-10593564	63,5	19244537	64,1
2012	35067277	-14748311	63,0	34611986	64,3
2013	-22839744	-29420914	65,0	-1567761,7	63,7
2014	-590066945	-179297519	65,7	-206223207	61,4
2015	-373516013	-118194422	73,5	-102769208	70,6
2016	29705020	-32206794	72,8	15061836	75,5
2017	168752793	-20971864	72,3	70105007	76,1
2018	288305468	31868637	73,7	119659854	77,7
2019	523779002	89449378	73,3	246950127	77,6

Примітка: * Без урахування результатів діяльності банків. За 2014—2019 роки без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Джерело: сформовано за даними Державної служби статистики України [11].

Таблиця 5. Обсяги капітальних інвестицій та темпи їх росту *

Капітальні інвестиції – усього, тис. грн, з них:		1. У матеріальні активи		2. У нематеріальні активи	
малі	середні	малі	середні	малі	середні
Підприємства					
2010 рік					
21189440	50433506	20846280	48240015	343160	2193491
2011 рік					
34320388	80750140	33463466	76726203	856922	4023937
Темп росту, % у 2011 р. до 2010 р.					
161,97	160,11	160,52	159,05	249,72	183,45
2012 рік					
36814222	77860007	36135504	75247347	678718	2612660
Темп росту, % у 2012 р. до 2011 р.					
107,27	96,42	107,98	98,07	79,20	64,93
2013 рік					
74125006	38767078	38115089	71380668	651989	2744338
Темп росту, % у 2013 р. до 2012 р.					
105,30	95,20	105,48	94,86	96,06	105,04
2014 рік					
27933685	63211269	27448881	60237501	484804	2973768
Темп росту, % у 2014 р. до 2013 р.					
72,06	85,28	72,02	84,39	74,36	108,36
2015 рік					
35906476	78400886	35222866	75364356	683610	3036530
Темп росту, % у 2015 р. до 2014 р.					
128,54	124,03	128,32	125,11	141,01	102,11
2016 рік					
59937697	113036119	59195613	109196883	742084	3839236
Темп росту, % у 2016 р. до 2015 р.					
1,67	1,44	1,68	1,45	1,09	1,26
2017 рік					
80497649	139368087	78925875	134760478	1571774	4607609
Темп росту, % у 2017 р. до 2016 р.					
134,30	123,30	133,33	123,41	211,81	120,01
2018 рік					
83965173	169872251	82459805	163593500	1505368	6278751
Темп росту, % у 2018 р. до 2017 р.					
104,31	121,89	104,48	121,40	95,78	136,27
2019 рік					
84437348	200079086	83070814	193458701	1366534	6620385
Темп росту, % у 2019 р. до 2018 р.					
100,56	117,78	100,74	118,26	90,78	105,44
Темп росту, % у 2019 р. до 2010 р.					
398,49	396,72	398,49	401,03	398,22	301,82

Примітка: * Без урахування результатів діяльності банків, бюджетних установ, а також за 2014—2019 роки без тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Джерело: сформовано за даними Державної служби статистики України [11] (темпи росту є авторською розробкою).

протягом 2010—2019 років та свідчить про незбалансованість структурного розвитку суб'єктів господарювання малого та середнього бізнесу: негативні диспропорції частково компенсуються позитивними аспектами проте не дають підстави для висновку про відсутність загроз економічній безпеці таких суб'єктів. Дію загроз підсилює нарощування негативних явищ в розвитку економіки загалом як світової, так і вітчизняної й вони негативно відбиваються на ефективності діяльності суб'єктів господарювання малого та середнього бізнесу й сприяють зниженню рівня їх економічної безпеки.

Зважаючи на нарощування пандемії, внаслідок поширення коронавірусної інфекції, викликаной COVID-19, негативні тенденції посилились та призвели до зростання втрат малого та середнього бізнесу. Так, лише на початок карантину (станом на квітень 2020 року) відбулось зменшення до-

ходів малих та середніх підприємств на 25—50 % порівняно з періодом до карантину й звільнення 10—25 % працівників. Через економічні наслідки пандемії 18 % власників малого бізнесу розглядають можливість закриття, 78 % оголошують про зменшення доходів до 75 % й лише 4 % повідомляють про збільшення прибутку, 31 % підприємств планують зменшити кількість персоналу [12, с. 63].

Задля зменшення негативного впливу економічних наслідків пандемії на функціонування малого та середнього підприємництва уряди розвинених країн світу розробили та реалізували ряд заходів, окремі з яких вбачаються доцільними для реалізації у вітчизняних реаліях, до них слід віднести такі [12, с. 61—62]:

1. США: виділення 377 млрд дол. США у формі допомоги малому бізнесу, введення суворіших умов для Фонду корпоративного добробуту на суму 500 млрд дол. США задля того, щоб корпорації, що отримують фінансову допомогу, не звільняли працівників, не знижували заробітну плату або пільги, не перевели на роботу за кордон тощо.

2. Велика Британія: зниження облікової ставки з 0,75 до 0,25 %, послаблення законодавства про банкрутство, введення положення, що тимчасово усуває персональну відповідальність директорів компанії під час пандемії.

3. Італія: податкові пільги для бізнесу, збільшення гарантійного фонду для кредитування малого й середнього бізнесу, компенсації компаніям, що втратили більше 25 % прибутку.

4. Німеччина: виділення з суми понад 750 млрд євро на підтримку підприємств і громадян під час пандемії, з них планується: 156 мільярдів євро малому бізнесу й громадянам, що передбачають, зокрема скорочення податкових надходжень на 33,5 мільярда євро через податкові канікули; 50 млрд євро — на підтримку самозайнятих громадян та малих підприємств.

5. Польща: створено проєкт "Економічний і соціальний антикризовий щит для безпеки підприємств і працівників у зв'язку з пандемією вірусу SARS-Cov-2" вартістю близько 52 млрд дол. США та включає наряду з іншим захист працівників від втрати робочих місць, підтримку підприємств й державні інвестиції (державна компенсає 40 % заробітної плати працівників компаній для того, щоб їх не звільнили, а працівникам дозволять затримувати виплати за соціальним страхуванням).

В Україні також реалізовано низку заходів, зокрема таких [12, с. 62]:

— виплата роботодавцю компенсації 2/3 заробітної плати працівника у випадку скорочення або зупинки виробництва, однак розмір такої допомоги не може перевищувати розміру мінімальної заробітної плати;

— підвищення річних лімітів для фізичних осіб — підприємців;

— запровадження податкових знижок для окремих платників податків;

— зниження облікової ставки до 10 %;

— запровадження кредитних канікул для бізнесу, що постраждав від карантину.

Проте, зважаючи на запроваджені в Україні заходи, що опосередковано направлені на підтримку суб'єктів господарювання малого та середнього бізнесу, слід зазначити, що вони носять тимчасовий характер й неспроможні в такому форматі справити довгостроковий вплив на підвищення рівня їх економічної безпеки.

ВИСНОВКИ

Зважаючи на вищевикладене, слід зазначити, що для недопущення нарощування негативних тенденцій у сфері економічної безпеки суб'єктів середнього та малого підприємництва, досягнення стану їх захищеності за рахунок гармонізаційного розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва (відповідно до однойменного підходу щодо побудови концепції забезпечення економічної безпеки), зменшення загроз та можливе за умови ефективного використання ресурсів різних видів та їх ефективного розподілу. Задля досягнення чого доцільно реалізувати комплекс адекватних сучасним умовам заходів, що передбачають, наряду з іншим, практичні рекомендації щодо підвищення рівня їх економічної безпеки, до яких слід віднести такі:

— покращення інвестиційного клімату (сприяння активізації інвестиційного процесу, а відтак, спрямування його на забезпечення та відтворення потенціалу такого підприємництва зокрема за рахунок: модернізації технологічного устаткування й технологічних процесів, створення нових підприємств, впровадження нового обладнання, вихід на нові ринки збуту);

— диверсифікація джерел фінансування інвестиційної діяльності зокрема за рахунок державно-приватного партнерства задля підвищення ліквідності інвестиційних вкладів та зменшення навантаження на державний та регіональний бюджети;

— посилення державної підтримки малого та середнього бізнесу за рахунок гарантування захисту його від недобросовісної конкуренції як з боку вітчизняних, так і іноземних виробників.

Література:

1. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство / Геєць В.М., Кизим М.О., Клебанова Т.С., Черняк О.І. та ін.: монографія / за ред. Геєця В.М. Харків: ВД "ІНЖЕК", 2006. 240 с.
2. Основы экономической безопасности (государство, регион, предприятие, личность): учеб.-практ. пособие / ред. Е.А. Олейникова. М.: Бизнес-школа "Интел-Синтез", 1997. 288 с.
3. Бендиков М. Экономическая безопасность промышленного предприятия (организационно-методический аспект). Консультант директора. 2000. № 2. С. 7—13.
4. Варналії З.С. Економічна безпека: навч. посіб. К.: Знання, 2009. 647 с.
5. Дацків Р.М. Економічна безпека у глобальному вимірі. Актуальні проблеми економіки. 2004. № 7 (37). С. 143—153.
6. Ковалев Д., Сухорукова Т. Экономическая безопасность предприятия. Экономика Украины. 1998. № 10. С. 48—51.
7. Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: монографія. К.: Лібра, 2003. 280 с.

8. Економічна безпека підприємств, організацій та установ: навч. посібн. / В.Л. Ортинський, І.С. Керницький, З.Б. Живко та ін. К.: Правова єдність, 2009. 544 с.

9. Покропивний С.Ф. Економіка підприємства: підручник / за заг. ред. С.Ф. Покропивного. К.: КНЕУ, 2001. 528 с.

10. Шлыков В.В. Комплексное обеспечение экономической безопасности предприятия: учеб. пособие. СПб.: "Алетейя", 1999. 138 с.

11. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 15.01.2021).

12. Вагнер І.М., Демко І.І. Вплив COVID-19 на економічний розвиток малого і середнього бізнесу в Україні. Вісник університету банківської справи. 2020. № 1 (37). С. 59—66.

References:

1. Heiets, V.M. Kyzym, M.O. Klebanova, T.S. and Cherniak, O.I. (2006), Modeliuvannia ekonomichnoi bezpeky: derzhava, rehion, pidpriemstvo [Modeling of economic security: state, region, enterprise], INZhEK, Kharkiv, Ukraine.
  2. Olejnikov, E. A. (1997), Osnovy jekonomicheskoi bezopasnosti (Gosudarstvo, region, predpriatie, lichnost') [Foundations of economic security (state, region, enterprise, identity)], ZAO "Biznes-shkola "Intel-Sintez", Moscow, Russia.
  3. Bendikov, M. (2000), "The economic security of industrial enterprises (organizational methodical aspect)", Konsul'tant direktora, vol. 2, pp. 7—13.
  4. Varnalij, Z.S. (2009), Ekonomichna bezpeka [Economic security], Znannia, Kyiv, Ukraine.
  5. Datskiv, R.M. (2004), "Economic security in a global context", Aktualni problemy ekonomiky, vol. 7, pp. 143—153.
  6. Kovalev, D. and Suhorukova, T. (1998), "Economic security of enterprise", Jekonomika Ukrainy, vol. 10, pp. 48—51.
  7. Kozachenko, H.V. Ponomarov, V.P. and Liashenko, O.M. (2003), Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist ta mekhanizm zabezpechennia [The economic security of the enterprise: the nature and mechanism to ensure], Libra, Kyiv, Ukraine
  8. Ortynskyi, V.L. Kernytskyi I.S. and Zhyvko, Z.B. (2009), Ekonomichna bezpeka pidpriemstv, orhanizatsii ta ustanov [Economic security of enterprises, organizations and institutions], Pravova yednist, Kyiv, Ukraine.
  9. Pokropyvnyi, S.F. (2001), Ekonomika pidpriemstva [Economics of the enterprise], KNEU, Kyiv, Ukraine.
  10. Shlykov, V.V. (1999), Kompleksnoe obespechenie jekonomicheskoi bezopasnosti predpriatija [Comprehensive provision of the economic security of the enterprise], "Aletejja", Saint Petersburg, Russia.
  11. The official website of the State Statistics Service of Ukraine (2021), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 15 January 2021).
  12. Vahner, I.M. and Demko, I.I. (2020), "The impact of COVID-19 on the economic development of small and medium-sized business in Ukraine", Visnyk universytetu bankivskoi spravy, vol. 1, pp. 59—66.
- Стаття надійшла до редакції 21.01.2021 р.*